

به نام پروردگاریت

اتصال به ریشه، انطباق با زمان

گزارش جامع عملکرد
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

از سال ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰

تدوین

سلمان صادقی زاده

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران ۱۴۰۰

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

فروشگاه کتاب: خیابان کریم‌خان‌زند، بین قرنی و ایرانشهر، پلاک ۱۷۶ تلفن: ۸۳۱۷۱۹۲

اتصال به ریشه، انطباق با زمان

گزارش جامع عملکرد پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

از سال ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰

تدوین: سلمان صادقی‌زاده

مدیر انتشارات: یدالله رفیعی

مدیر تولید و نظارت: سیدمحمدحسین محمدی

ویراستار صوری و صفحه‌آرا: مهدیه دین‌پناه

چاپ اول: ۱۴۰۰

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: آوای خاور

قیمت: ۱۰۰،۰۰۰ تومان

حق چاپ برای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی محفوظ است.

سرشناسه: صادقی‌زاده، سلمان، ۱۳۶۵-

عنوان و نام پدیدآور: اتصال به ریشه، انطباق با زمان : گزارش جامع عملکرد پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی از سال ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰ / تدوین سلمان صادقی‌زاده.

مشخصات نشر: تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۳۸۵ص. : مصور(رنگی)، جدول(رنگی)، نمودار (رنگی).

شابک: 978-622-7689-38-9

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

عنوان دیگر: گزارش جامع عملکرد پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی از سال ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰.

موضوع: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی -- گزارش‌ها

موضوع: Institute for Humanities and Cultural Studies – Reports

موضوع: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی -- فعالیت‌های پژوهشی

موضوع: Institute for Humanities and Cultural Studies -- *Research activities

شناسه افزوده: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

شناسه افزوده: Institute for Humanities and Cultural Studies

رده بندی کنگره: LGR۲۱۴۶

رده بندی دیویی: ۳۷۸/۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۸۴۸۵۹۱۱

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

خدایا جهان پادشاهی تو راست
ز ما خدمت آید خدایی تو راست
(نظامی گنجوی؛ پنج گنج، شرف نامه)

فهرست

۱۱	تشکر و قدردانی
۱۳	پیشگفتار: شکوفایی و افتخار
۱۹	مقدمه
۲۳	جوایز و افتخارات

فصل نخست: پژوهشگاه دانایی محور و نظام‌مند فعالیت‌های حوزه پژوهش

۳۱	درآمد
۳۲	۱. روند‌شناسی فعالیت‌ها و دستاوردهای پژوهشی
۴۴	۲. روند‌شناسی پژوهش‌های انتقادی
۶۳	۳. طرح جامع اعتلای علوم انسانی معطوف به پیشرفت کشور
۸۳	۴. نشریات علمی
۱۰۰	۵. نظام‌مندسازی رویه‌های پژوهشی
۱۰۳	۶. اقدامات زیرساختی، تشکیلاتی و ستادی
۱۰۹	۷. برگزاری مدرسه تابستانی اخلاق در پژوهش

فصل دوم: به سوی مؤسسه پژوهشی نسل چهارم اقدامات در حوزه کاربردی سازی و ترویجی سازی

۱۲۲	درآمد
۱۲۴	۱. مدیریت نوآوری و کاربردی سازی پژوهش‌های علوم انسانی
۱۳۱	۲. مدیریت ترویج دستاوردهای پژوهش‌های علوم انسانی

فصل سوم: پژوهشگاه جامعه‌محور و مواجهه با بحران‌های اجتماعی
اقدامات در برابر پاندمی کرونا

۱۴۲	درآمد
۱۴۳	۱. همایش مجازی ابعاد انسانی- اجتماعی کرونا در ایران
۱۴۹	۲. پویش رسانه‌ای امید
۱۵۷	۳. جلب مشارکت علمی اعضای هیئت علمی پژوهشگاه برای تألیف طرح‌نامه با موضوع کرونا
۱۶۱	۴. برگزاری نشست‌های ترویجی در شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی
۱۶۲	۵. فعالیت‌های حوزه انتشاراتی
۱۶۳	۶. کرونا در هفته پژوهش سال ۱۳۹۹
۱۶۵	۷. طرح ملی گردآوری، مستندسازی و تحلیل داده‌های مرتبط با کرونا

فصل چهارم: آرمان پژوهشگاه بدون دیوار
اقدامات در حوزه سایبر و فناوری اطلاعات

۱۶۹	درآمد
۱۷۰	۱. فعالیت‌ها در حوزه زیرساخت (سخت‌افزار، نرم‌افزار و شبکه)
۱۷۷	۲. پرتال جامع علوم انسانی
۱۹۱	۳. وب‌سایت پژوهشگاه

فصل پنجم: علوم انسانی و اثربخشی راهبردی
اقدامات در حوزه راهبردی

۲۰۳	درآمد
۲۰۵	۱. طرح کلان ملی مطالعات امنیت اجتماعی
۲۱۰	۲. کرسی‌های مطالعات راهبردی
۲۱۲	۳. گزارش‌های راهبردی
۲۱۸	۴. طراحی الگوی توانمندسازی اجتماع‌محور در منطقه مکران

فصل ششم: علوم انسانی در مسیر تمدن‌سازی
اقدامات در حوزه تمدنی

۲۲۸	درآمد
۲۲۹	۱. صیانت از میراث مکتوب

فهرست ۷

۲۴۳	۲. تلاش برای تقویت زبان و فرهنگ ملی
۲۵۵	۳. دانشنامه‌نگاری به‌مثابه مؤلفه‌ای تمدن‌ساز
فصل هفتم: بازاریابی و چابک‌سازی ساختار سازمانی اقدامات در حوزه تشکیلاتی	
۲۶۰	درآمد
۲۶۱	۱. بازاریابی ساختار سازمانی
۲۸۰	۲. تحلیلی بر بازاریابی ساختاری در تشکیلات ابلاغی جدید
فصل هشتم: جذب، آموزش، ارتقا و بهره‌وری اقدامات در حوزه منابع انسانی	
۲۸۳	درآمد
۲۸۴	۱. مدیریت منابع انسانی
۲۹۸	۲. جذب اعضای هیئت علمی
۳۰۸	۳. ارتقای نیروی انسانی
فصل نهم: مروری بر چند اقدام تأسیسی مهم	
۳۱۴	درآمد
۳۱۵	۱. تصویب اساسنامه جدید
۳۲۲	۲. نهادینه‌سازی ارجاع به خرد جمعی با تشکیل نهادهای شورایی متعدد
۳۴۱	۳. راه‌اندازی مرکز نوآوری و توسعه فناوری پژوهشگاه
۳۴۳	۴. تدوین برنامه راهبردی دوم
۳۴۹	مروری بر مهم‌ترین اقدامات پژوهشگاه از آغاز برنامه راهبردی نخست تاکنون (۱۳۹۳ - ۱۴۰۰) ۳۴۹
۳۶۵	پژوهشگاه در یک نگاه ۳۶۵

حضرت امام خمینی (ره)، بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران:

«علم نوری است که خدا در قلوب مردم وارد می‌کند... علم یک حقیقت غیرمتناهی است، و انسان اگر در تمام عمر هم تحصیل علم بکند، باز به آخر نرسانده است. لهذا سزاوار است که انسان در تمام مراحل عمر مشغول تحصیل علم باشد... زندگی زیر چتر علم و آگاهی آن قدر شیرین و انس با کتاب و قلم و اندوخته‌ها آن قدر خاطره آفرین و پایدار است که همه تلخی‌ها و ناکامی‌های دیگر را از یاد می‌برد... همه محتاجیم به اینکه از یکدیگر چیز یاد بگیریم. همه محتاج به تعلیم و تربیت علمی هستیم.» (حضرت امام خمینی، صحیفه نور، جلد‌های ۱۳، ۱۶، ۲۱، صفحات، ۵۰۸، ۴۹۶، ۱۳۸، ۴۹۶).

مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای شورای بررسی متون پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی (سال ۱۳۸۵):

«... ان شاء الله یک مقطع جدیدی را تعریف کنید، برای اینکه محصول این جمع به بازار کار بیاید، یک حرکت کلانی باید انجام بگیرد. بالاخره محصول کار آقایان و مجموعه باید بتواند به کار بازار علمی بیاید، یا کتاب درسی بشود یا مرجع استادان علوم انسانی در همه رشته‌ها و در همه بخش‌ها قرار گیرد که بتوانند به آن مراجعه کنند. خود را موظف بدانید برای فراهم کردن مواد لازم برای کتاب، منبع علمی، مرجع علمی، که دیگران بتوانند کتاب بنویسند و منبع علمی فراهم کنند...»

تشکر و قدردانی

به مصداق من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق، فرض است قدردان همت والای تمام اعضای معزز پژوهشگاه، اعم از کارشناسان و اعضای محترم هیئت علمی، همه مدیران و معاونان و مشاوران محترم پژوهشگاه در تدوین اثر حاضر باشم. به ویژه سپاسگزاری می‌کنم از جناب آقای دکتر سلمان صادقی‌زاده که شبانه‌روز و ایام تعطیل خود را دغدغه‌مندانه و متعهدانه اختصاص داده‌اند. این کتاب به مانند اثر ماندگاری از آقای دکتر صادقی‌زاده و همکاران محترم ایشان بر جای می‌ماند.

از معاونان محترم پژوهشگاه آقای دکتر علیرضا مالایی توانی، آقای دکتر عبدالله قنبرلو و به ویژه خانم دکتر پارساپور، مدیران ارجمند و کارشناسان زحمتکش پژوهشگاه، که در به ثمر رسیدن این اثر نهایت همکاری و همیاری را داشته‌اند، تشکر می‌کنم. در این زمینه به خصوص باید از آقای دکتر مسعود رضایی، مدیر محترم دفتر نظارت و ارزیابی، آقای دکتر مصطفی عاصی، آقای دکتر سیروس نصراله‌زاده، آقای دکتر احمد پاکتچی، آقای دکتر یوسف محمدنژاد عالی زمینی، آقای دکتر سید محسن علوی‌پور، خانم دکتر حوریه احدی، آقای مهندس فرامرز حق‌شناس، خانم دکتر مریم قبادی، آقای مهندس جواد صالحی، آقای حسن اسدی افخم، آقای شاهپور نیکبخت شیبانی، آقای دکتر حسین خراشادی‌زاده، آقای مهندس امیر پیام، خانم راهله جمالی، خانم اعظم صادقیان، خانم طاهره خیرخواه، آقای اصغر شوهانی، آقای مجید البیاسی، خانم الهام بهنام‌زاده، آقای امیر اعتمادی بزرگ، خانم دکتر اعظم ریاحی، خانم ماندانا چگنی فراهانی، آقای منوچهر صابر، خانم نسترن حاجی‌زاده، آقای محمدعلی مینایی، خانم زهرا نوایی لوسانی، خانم الهام منصوری، آقای محمد افضل، آقای مرتضی پورعطایی، آقای سید احمد عسگری، آقای بهرنگ ذوالفقاری، خانم سمانه

قدیمی، خانم مژگان روشن نژاد، آقای مجتبی جهانگردی، خانم مهندس رقیه گودرزی، آقای مهندس محمد صالح حیدری، آقای مهدی یزدان پناهی، خانم مژگان شهریاری و خانم سعیده زندی سپاسگزاری کنم.

توفیق از خدا و توکل بر اوست

حسینعلی قبادی

رئیس پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پیشگفتار: شکوفایی و افتخار

لقمه بخشی آید از هرکس به کس حلق بخشی کار یزدان است و بس
(مولانا؛ مثنوی معنوی، دفتر سوم)

اثر حاضر تحلیلی بر عملکرد پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی در سال‌های اخیر است و فراتر از آن کوشیده است پایشی برای نشان دادن عملکرد این نهاد باشد. در این اثر، ماهیت پژوهشگاه در پرتو گفتمان اصالت کوشندگی برای اعتلا باز نمود می‌شود و تعیین این آرمان را می‌توان مشاهده کرد.

باور پژوهشگاه این است که عنصر جوهری اعتلای علوم انسانی نه تنها از اعتلای انقلاب اسلامی جدایی‌پذیر نیست، بلکه این دو درهم‌تنیده و پیوسته‌اند و در عین حال، عمیقاً با پیشرفت ایران نیز پیوند می‌خورند و سه ضلع یک حقیقت را بازمی‌تابانند.

بر این اساس، اعتلای علوم انسانی و تحقق آرمان‌های انقلاب اسلامی و پیشرفت کشور با یکدیگر پیوستگی و ملازمت دارند؛ چراکه انقلاب اسلامی در درجه نخست، در ماهیت خود انقلابی «معنوی»، «اجتماعی» و «فرهنگی» بوده و بنیان‌های آن، یعنی اجتماع، فرهنگ و معنویت بر جنبه‌های مادی، اقتصاد و سیاست تقدم داشته است. اگرچه نباید از یاد برد که مسائل اجتماعی، در مفهوم عام خود، همواره متضمن انگیزه‌های اقتصادی و عبور از نظام طبقاتی و حکمرانی بهینه نیز بوده است و شعار اصلی انقلاب، یعنی استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی، نماد و نمود همین گزاره است.

بر مبنای همین وجوه ماهیتی است که در فرایند تعمیق و تداوم انقلاب اسلامی، نوعی همذات‌پنداری و انگاره‌های بین‌الادھانی میان این نهضت با موارث تمدنی، تاریخی و دینی پدیدار شد و بدون تردید، علوم انسانی در این پدیداری و آشکارگی نقش و کارکرد اثرگذاری داشته است و خواهد داشت. همین بافتار است که با پیشرفت انقلاب و تحقق استقلال و آزادی در سرزمین ایران گره خورده است.

از سال ۱۳۹۲ به این سو، بر مبنای همین فرض، مدیریت پژوهشگاه کوشیده است مشی بر پایه شایسته‌سالاری، اخلاق‌گرایی، ارزش‌مداری اصیل تمدن ایرانی - اسلامی، برنامه‌مداری، جامعه‌گرایی با رویکرد اصالت‌کار و کوشش و مجاهدت، دور از هر حاشیه‌ای در پیش بگیرد؛ راه و روشی که فعالیت سازمانی و پژوهیدن در آن اصل باشد و با عزم راسخ و توکل عمیق به حضرت حق، بر پایه اولویت‌های برآمده از برنامه توسعه راهبردی و در چارچوب اسناد بالادستی به پیش برود.

در این مسیر، به نحو خاص، محورهای رهنمودهای مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای شورای بررسی متون پژوهشگاه را به شرح زیر می‌توان برشمرد.

۱. جهت‌گیری کاربردی به منظور تقویت رویکرد بومی و دینی؛
۲. محصول‌آوری، خروجی‌محوری و مخاطب‌گرایی؛
۳. حفظ تراز محصولات در حد مقبول، عالمانه و در سطح کتاب درسی و منبع علمی (برای استادان علوم انسانی)؛
۴. فراهم کردن تمهیدات برای صاحب‌نظران و محققان برای نوشتن منابع علمی.

در این سال‌ها، پژوهشگاه با تمام توان خود کوشیده است تا در چارچوب یادشده برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی و فعالیت داشته باشد.

درباره کارکرد و نقش علوم انسانی باید یادآور شد که اعتلای علوم انسانی در ایران مستلزم نگاهی جامع‌نگر و تمدن‌مدار است. از همین روی زنده‌یاد استاد دکتر آیینه‌وند شعار محوری «اتصال به ریشه و انطباق با زمان و نیاز» را برگزیده بود. برای دریافت عمیق‌تر این شعار لازم است مروری کوتاه بر لایه‌ای از تمدن ایرانی - اسلامی ایران داشته باشیم.

اگر در افق تاریخی تمدن ایران زمین نظری افکنده شود، روشن خواهد شد که رشته‌ای طولانی، دانه‌های ریزودرشت وقایع و رویدادهای مختلف را به هم پیوند داده و با وجود گسست‌های سیاسی، اجتماعی، انسان‌شناختی و مردم‌شناختی، پیوستاری از هویت ایرانی را به نمایش گذارده است. این رشته چیزی نیست، جز ریسمان فرهنگ و تمدن ایرانی که از دیرباز بر اصول و مبانی مشخصی استوار بوده و در پیوند با معرفت اسلامی بر ظرفیت اندیشه‌ورزی و نظورری آن افزوده شده است.

خردورزی، دادگری، خداپرستی شهودگرایی معنویت، راست‌گویی، توجه به قدسیت و کلان‌روایت‌ها، حکمرانی بهینه، پیوندهای حکمت و حکومت، عدل الهی، فقه و عرفان

اسلامی همگی مجموعه‌هایی نظری و عملی هستند که بر بستر زبان فارسی از دوره‌ای به دوره دیگر انتقال یافتند و میراث فرهنگی ایرانی - اسلامی را تداوم بخشیدند. بنابراین، می‌توان به روشنی دریافت که هویت ایرانی - اسلامی بیش از هر چیز مرهون اندیشه‌ها، باورها و رهیافت‌های کلانی است که امروزه ذیل علوم انسانی احصا می‌شوند. در واقع، جامعیت حکمت دینی، اجتماعی و سیاسی را می‌توان درون‌مایه اصلی فرهنگ و تمدن ایرانی - اسلامی برشمرد که اکنون و در دوره جدید جامه علوم انسانی بر تن کرده‌اند.

با این توضیح، در دوره کنونی علوم انسانی به لحاظ فرهنگی و تمدنی نقش کانونی را بر عهده دارد. پژوهش‌های انسانی می‌تواند در لایه‌های مختلف زندگی اجتماعی نفوذ کند و ضمن رفع آسیب‌ها و کمبودها، بسترهای لازم را جهت توسعه‌ای چندبعدی و پایدار فراهم آورد. پژوهش‌های علوم انسانی می‌تواند در سه بخش بنیادین، کاربردی و توسعه‌ای، نیازهای کشور را شناسایی و برطرف کند. بایسته حمایت نظام‌مند از پژوهش‌های انسانی، تأسیس نهادها و سازمان‌هایی پژوهشی است که بتوانند به نحوی راهبردی و هدفمند به ارتقای جایگاه علوم انسانی در کشور کمک کنند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی کوشیده است با رویکردی جامع به علوم انسانی و با عنایت به ترکیب نیروهای هیئت علمی خود (حدود ۵۰٪ از جمعیت هیئت علمی در حوزه زبان‌شناسی، فرهنگ و زبان باستانی، زبان و ادبیات فارسی، تاریخ، حدود ۱۰٪ حوزه علوم اجتماعی، حدود ۱۵٪ حوزه اقتصاد و مدیریت، قریب به ۱۰٪ حوزه رسانه و حدود ۱۵٪ حوزه فلسفه اسلامی، فلسفه غرب، فلسفه دین و تاریخ علم است) جایگاه علوم انسانی در کشور را ارتقا دهد. براساس تاریخچه این نهاد باید یادآور شد که پس از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۶۰ با تصویب هیئت دولت ۱۱ مؤسسه که هر کدام به گونه‌ای در رشته‌های مختلف، فعالیت پژوهشی داشتند، با هم ادغام شدند و سازمانی وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی، تحت عنوان «مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی» تأسیس شد.^۱

۱. مؤسسه‌های ادغام‌شده عبارت بودند از: انجمن حکمت و فلسفه ایران؛ بنیاد شاهنامه فردوسی؛ بنیاد فرهنگ ایران؛ بنیاد فرهنگ و هنر ایران؛ پژوهشکده علوم ارتباطی و توسعه ایران؛ پژوهشگاه علوم انسانی؛ فرهنگستان ادب و هنر ایران؛ فرهنگستان زبان ایران؛ فرهنگستان علوم ایران؛ مرکز اسناد فرهنگی آسیا؛ مرکز ایرانی تحقیقات خارجی؛ مرکز ایرانی مطالعه فرهنگ‌ها.

مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی در سال ۱۳۶۹ و بنابر مصوبه «شورای گسترش آموزش عالی» به پژوهشگاه ارتقا یافت و تشکیلات سازمانی آن در خردادماه سال ۱۳۷۲ به تصویب نهایی سازمان امور اداری و استخدامی کشور رسید. در سال ۱۳۷۳، شورای عالی پژوهشگاه عنوان «پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی» را برای این نهاد علمی برگزید و از آن زمان در قامت بزرگ‌ترین پژوهشگاه علوم انسانی کشور فعالیت خود را در رشته‌های مختلف ادبیات، تاریخ، فلسفه و علوم حکمی، ادیان و معارف دینی، عرفان، زبان‌شناسی، علوم اجتماعی، اقتصاد، علوم سیاسی و غیره پی گرفت و همچنین مطالعه فرهنگ‌های مختلف را در دستور کار خود قرار داد.

نظر به رسالت راهبردی این نهاد در سال ۱۳۹۳ برای نخستین بار تدوین و ارائه برنامه راهبردی در دستور کار هیئت رئیسه پژوهشگاه قرار گرفت و برنامه یادشده پس از حدود ده ماه کار کارشناسی، روز چهارشنبه مورخ ۲۶ آذرماه ۱۳۹۳ مقارن با سومین روز هفته پژوهش رونمایی شد. این برنامه، که نخستین برنامه راهبردی پژوهشگاه به‌شمار می‌رفت، به لحاظ بازه زمانی سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۸ را دربر می‌گرفت.

استراتژی‌های اصلی برنامه راهبردی نخست عبارت بود از توسعه مدیریت دانایی محور، توسعه فرهنگی اجتماعی، توسعه مناسبات فراگیر و شبکه‌سازی علوم انسانی، تأثیرگذاری بر سیاست‌ها و برنامه‌های کلان ملی، توسعه زیرساخت‌ها، ساختارها و فرایندها، توسعه پژوهش، توسعه و بهبود نظام جامع مدیریت منابع انسانی و اجتماعی.

توسعه مدیریت دانایی محور، به‌عنوان نخستین راهبرد پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، از سال ۱۳۹۳ به این سو به‌طور جدی پی گرفته شد و به‌منظور نیل به این هدف رهیافت‌های مختلفی تعریف و پی گرفته شد که از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به کاربردی‌سازی علوم انسانی اشاره کرد.

در سال‌های اخیر، پژوهشگاه علوم انسانی متناسب با اسناد بالادستی و سیاست‌های نظام به سمت کاربردی‌سازی حرکت کرده است و با اتکا به روش‌های پیشرفته جهانی، تولید خود را به سمت پژوهش‌های مسئله‌محور سوق داده و تحقیقات خود را متناسب با نیازهای اجتماعی مردم انجام داده است. گونه‌های تولیدی پژوهشگاه از سخنرانی، کتاب و مقاله به سمت گزارش‌های راهبردی سوق داده شده و در این مسیر از بسته‌های تخصصی مانند خدمات مشاوره و تعامل عمیق با دستگاه‌های اجرایی بهره گرفته شده است.

اکنون و با به بلوغ رسیدن رهیافت کاربردی سازی، در مرحله عبور از پژوهش های کاربردی و ورود به پژوهش کلینیکال قرار داریم.^۱ توسعه پژوهش های کلینیکال می تواند با تقویت رابطه علوم انسانی با نظام اجتماعی، بر جامعه مدار بودن پژوهش های انسانی بیفزاید و پیوند میان نظریه و کنش را مستحکم تر سازد.

از دیگر سو، توسعه فرهنگی و اجتماعی در گرو کار بست ابزارهای مختلفی است که از جمله آن ها می توان به دیپلماسی علمی و دیپلماسی عمومی اشاره کرد. در واقع، ورود به حوزه دیپلماسی علمی از دیگر مأموریت های مهم پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی است. ایران یک کشور تمدنی با سابقه است، این سابقه تمدنی و موقعیت جغرافیایی یکی از مزیت های منحصر به فرد ایران به شمار می رود؛ علوم انسانی می تواند این مزیت ها را به سرمایه تبدیل کند و چنان چه پژوهش های علوم انسانی وارد حوزه دیپلماسی عمومی شود، می تواند دستاوردهای خوبی برای کشور بیافریند. در این مسیر، پژوهشگاه علوم انسانی دانشنامه نگاری را در دستور کار قرار داده است و دانشنامه های مشترک فرهنگی با برخی از کشورها نظیر چین، روسیه، ترکیه و کشورهای عربی تدوین کرده یا در حال تدوین است.

همچنین می توان از ظرفیت های علمی برای گسترش دیپلماسی عمومی استفاده کرد. به طور کلی، یکی از مأموریت های مهم پژوهشگاه علوم انسانی پژوهش درباره علوم انسانی، سرمایه های فرهنگی و هنری ایران و تبدیل آن به دیپلماسی علمی و عمومی است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی در افق برنامه راهبردی نخست، یکی از مأموریت های خود را تحقق «پژوهشگاه بدون دیوار» دانسته است. این مهم در گرو تقویت ارتباط این نهاد علمی با جامعه مدنی، سازمان های مردم نهاد و اقشار مختلف اجتماعی است. اهتمام به ترویجی سازی علم و تقویت ارتباط سازمانی پژوهشگاه با آحاد جامعه در کنار گسترش طرح ها و پروژه های مسئله مدار، تقاضا محور و اثربخش تلاش هایی است که در راستای نیل به آرمان «پژوهشگاه بدون دیوار» ضروری است.

۱. درباره وجوه تمایز پژوهش های کاربردی و کلینیکال یاد آور می شود که در پژوهش کاربردی ذی نفع محور و جامعه محور عمل می شود، ولی در پژوهش کلینیکال مستقیماً سراغ انسان هایی می رویم که با مسئله مواجه هستند، مثلاً در این پژوهش ها به موضوعاتی نظیر مسائل تحصیلی خانواده ها و مشکلات خانواده ها برای حضور فرزندان شان در فضای مجازی پرداخته می شود.

کتاب حاضر می‌کوشد تا با بررسی و معرفی دستاوردهای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی در افق برنامه راهبردی نخست، میزان تحقق مأموریت‌های کانونی، مانند کاربردی‌سازی، ترویجی‌سازی، مدیریت دانایی‌محور، توسعه پژوهشی، توسعه فرهنگی - اجتماعی، پژوهشگاه بدون دیوار و دیگر مأموریت‌های یادشده در برنامه راهبردی نخست را نشان دهد و دستاوردهای پژوهشگاه در حوزه‌های مختلف را تشریح کند.

این همه گفتیم لیک اندر بسیج بی‌عنایات خدا هیچیم، هیچ

توفیق از خدا و توکل بر اوست

حسینعلی قبادی

رئیس پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مقدمه

اکنون که در آستانه قرن پانزدهم خورشیدی قرار گرفته‌ایم، اثرگذاری علوم انسانی از هر زمان مشهودتر است؛ طی دهه‌های اخیر به‌نحو چشم‌گیری بر تعداد دانشجویان و دانش‌آموختگان رشته‌های مختلف علوم انسانی افزوده شده است و آن‌ها برآیند دانش و بینش علمی خود را به جامعه ایرانی انتقال می‌دهند. در نتیجه توسعه علوم انسانی در رشته‌های مادر از جمله ادبیات، جامعه‌شناسی، روانشناسی، حقوق، فلسفه و علوم سیاسی، افق‌های فکری جدیدی پیش روی ایرانیان گشوده و به تبع آن پرسش‌های نوینی طرح شده است. این وضعیت جدید به‌طور روزافزونی بر اهمیت نهاد پژوهش می‌افزاید؛ نهادی که مهم‌ترین رکن در پاسخ‌گویی به پرسش‌های بنیادین است.

واژه نهاد دو معنای عمومی و تخصصی دارد. نهاد در معنای عمومی تمامی مؤسسات، سازمان‌ها و مقررات اجتماعی را، که بنابر نیازهای جامعه به وجود آمده‌اند، دربر می‌گیرد. اما نهاد در معنای تخصصی آن شبکه‌ای از معانی، روابط و مناسبات اجتماعی است که فراتر از اراده فردی و بنابر نیازهای زندگی جمعی «نهاد» و مستقر شده‌اند. بدین معنا، نهادها ناظر بر الگوهای معین، منظم، پیچیده و بادوامی از روابط، مناسبات و اندرکنش‌ها هستند که با کارکرد و اهداف مشخصی همراه‌اند. در این رابطه می‌توان به نهاد آموزش، نهاد خانواده، نهاد ازدواج، نهاد دین، نهاد سیاست و نهاد اقتصاد اشاره کرد.

بنابر آنچه رفت، می‌توان پژوهش را نیز نهادی اجتماعی به‌شمار آورد که تعین خارجی آن در گرو تشکیل سازمانی اجتماعی است؛ به دیگر سخن، وقتی برای پیگیری اهداف نهاد پژوهش، سازمانی مستقل تشکیل می‌شود، این سازمان کالبد نهاد پژوهش به‌شمار می‌آید. در همین راستا، پژوهش‌ها در حوزه علوم انسانی، چنان‌چه درون سازوکارهای سازمانی تجسد یابند، از سطح نهادی به سطح سازمانی گسترش می‌یابند.

بنابراین، می‌توان پژوهشگاه‌ها را سازمان‌هایی به‌شمار آورد که در خدمت نهاد پژوهش فعالیت می‌کنند. همین واقعیت، نقش پژوهشگاه‌ها را بیش از پیش برجسته و لزوم توجه به عملکرد آن‌ها را دوچندان می‌سازد. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، در جایگاه بزرگ‌ترین پژوهشگاه کشور در حوزه علوم انسانی، مهم‌ترین سازمان در تعیین بخشی و پیگیری بایسته‌های نهادی این حوزه علمی است. از این رو ارائه گزارشی جامع از عملکرد آن می‌تواند معیاری مناسب به منظور ارزیابی توفیق سازمانی باشد.

راهبردنگری و راهبرداندیشی همواره یکی از متناسب‌ترین رهیافت‌ها به منظور بررسی و ارائه عملکرد سازمانی بوده است. به‌طور کلی، راهبردها در مقام نقشه راه سازمان عمل می‌کنند و با بهره‌گیری از تجارب گذشته و ترسیم و تدقیق نیازهای حال، چشم‌اندازی از آینده را پیش چشم مدیران و کارگزاران می‌گسترانند. از این نظر، برنامه‌های راهبردی، اگر نگوئیم شرط کافی^۱، دست‌کم شرط لازم^۲ برای تحقق پیشرفت و توسعه سازمان‌ها به‌شمار می‌آیند. با توجه به این مهم بود که مدیریت پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی نخستین بار در سال ۱۳۹۳ تدوین و ارائه برنامه راهبردی را در دستور کار خود قرار داد؛ برنامه‌ای که پس از حدود ده ماه کار کارشناسی روز چهارشنبه مورخ ۲۶ آذرماه ۱۳۹۳ مقارن با سومین روز هفته پژوهش با حضور دکتر صادق آینه‌وند، رئیس فقید پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی و دکتر حسینعلی قبادی رئیس کنونی و قائم مقام و معاون پژوهشی وقت پژوهشگاه رونمایی شد. برنامه راهبردی نخست، برنامه‌ای پنج‌ساله — ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۸ — بود که در متن سند آن دکتر حسینعلی قبادی، رئیس «کمیته تدوین برنامه راهبردی»، اهداف کلان آن را به شرح زیر برشمرده است.^۳

۱. بر پایه اسناد بالادستی نظام، رهنمودها و سیاست‌های کلی نظام به مبانی، اصول، روش‌ها و چارچوب‌های برنامه‌ریزی حوزه بخشی (بخش علم، پژوهش و فناوری آموزش عالی) وسیعاً توجه کند، تا از این طریق بتواند جایگاه پژوهشگاه را در سطح ملی، منطقه‌ای و جهانی ارتقا بخشد.

1. Sufficient condition

2. Necessary condition

۳. برنامه راهبردی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی (بدون برنامه عملیاتی)، کمیته تدوین برنامه راهبردی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۳، صص ۹-۱۰.